

ČRTICE O BIVŠI OBČINI VIČ

AN TE BEG

Mesto živi z okolico. Največji poudarek ji daje, osredotočuje jo v sebi. Nešteto vezi ju veže v preteklosti, nešteto se jih med njima spleta v sodobnosti. To niso samo vezi prometnih žil, ki vodijo iz mesta skozi njegovo okolico daleč v svet, temveč so še neštete druge, za značaj mesta mnogo važnejše vezi, ki ju ne vežejo samo mehanično, prometno, ampak ju družijo v enoten organizem in ju vedno bolj spajajo. Take so predvsem vezi krvnega sorodstva, ki ju vežejo, ki mesto, katero je po svojem globljem bistvu in značaju zapisano neizbežnemu izumiranju, neprestano pomlajajo. Take vezi so vezi trgovske vzajemnosti, socialnega izpopolnjevanja in skupnost najvažnejših, za kako deželo najznačilnejših neposrednih življenjskih sredstev, živil in hranil. Take vezi so dalje vezi duhovnega sožitja, vzajemnega oplajanja in izenačevanja ter nešteto drugih bolj ali manj važnih skupnosti.

Mislim, da je ni večje zablode od tiste, ki skuša uveljaviti naziranje, ko da je mesto nekaj posebnega, višjega, svoji okolici tujega ali celo ustvarjenega, da jo postavlja v senco, da ji gospoduje, da jo gospodarsko zaslužuje. Mesto je po svoji kulturno zgodovinski stopnji sicer višja oblika družabnega in gospodarskega razvoja od svoje kmečke okolice, pri nas res kar redno izraz kulturno in gospodarsko našo sredino kolonizujočih, plemensko okolici največkrat tujih činiteljev, je pa kljub temu nujno dopolnilo te sredine, zahteva, ki se ji na določeni stopnji razvoja naša zgodovina ni mogla ogniti in ki jo danes skladno dopolnjuje do tiste celote, v kateri se naša domovina kaže svetu kot enakopraven činitelj življenja na zemlji. Naj velja trditev, da so bili prvi meščani med nami tuji naseljenci, ki so šele učili sredino, v kateri so se naselili, višjih oblik obrti, gospodarstva, civilizatoričnega in kulturnega življenja. Naj so kot priče o njih ostala med nami našim ušesom tuja imena, katera nosijo ljudje, ki že stoletja čustvujejo po naše, naj so ponekod mesta med nami prav do naših dni vzdrževala zunanji videz svoji okolici narodno tujih selišč — notranje to že zdavnaj ni bilo res. Uprava in trgovina sta sicer res še stalno dovajali ugledne posameznike tuje krvi naši sredini, toda zakon neizogibnega izumiranja, ki je najvišji zakon vsake meščanske sredine, jih je neprestano uničeval in se je pravo pomlajevanje vršilo samo z dotokom sveže krvi iz okolice. Koliko se je ta kri v posebnih razmerah prejšnjih stoletij sicer prilagodila tradicionalni sredini teh mest, se nam resnično ne zdi bistveno važno, ker je življenjska sila okolice že zdavnaj nadvladala v nji in iz skušnje zadnjih sto let vemo, da nam po odstranitvi prehodnega elementa, ki ga je dovajala posebno upravna politika, naših mest sploh ni bilo treba poslovenjevati. Bila so namreč že davno naša, ker so nam služila, se iz n a š e krvi množila.

Okolice in mesta torej ni mogoče ločiti v preteklosti, še manj v sedanosti. Vsi urbanistični problemi so obenem že sami po sebi tudi problemi mestne okolice in napredek ali nazadovanje tako zvane okolice sta najožje zvezana s pogoji, ki izvirajo iz mesta.

V zadnjem desetletju so se izvršile v razmerju naših mest do okolice važne spremembe, v razvoju vseh naših mest nedvomno najvažnejše spremembe od njihovega postanka konec srednjega veka sem. Večina mest je namreč po odločitvi vlade povečala svoje ozemlje na račun bližnje okolice, kar pomeni, da je bližnja okolica prav za prav nehala biti, kar je v razmerju do naših mest doslej bila in je sama postala del enotnega, v mestu v vsakem oziru osredotočenega organizma, širša okolica pa je prevzela vlogo prejšnje bližnje okolice. Nekdanjemu »purgarskemu«
dostojanstvu so bila s tem izpodmaknjena tla. Kolikor je živelo mesto doslej umetno, iz svoje okolice izvzeto, posebno življenje, toliko se je sedaj spojilo s svojo deželno sredino, toliko bolj je bil zasut jarek, ki je ločil mesto od dežele.

Napačno je mnenje, da je bil s tem spodkopan prvotni, zgodovinski, družabni in kulturni pomen mest. Prepričan sem, da bo prav v tem, od dosedanjega še tesnejšem sožitju mest z okolico začetek novega razcveta naših mest, katerih smisel je ostal nedotaknjen.

Nova, velika Ljubljana je s svojimi novimi mejami zajela velikanska okoliška ozemlja, okoliške občine in vasi so naenkrat postale mestna predmestja. Stara imena teh krajev pa žive dalje, še več, dalje živi tudi neka ožja skupnost teh krajev, ki bo gotovo še dolgo ostala. Šiška, Zelena jama, Moste, Vič, Rožna dolina in nebroj drugih imen bo živelo dalje, z njimi pa tudi posebni značaji, ki so se v teku časa razvili pri prebivalcih teh krajev. Ostalo bo torej ime in značaj ljudi; od kod pa eno in drugo izvira, kje so njegove korenine, se naglo pozablja.

Da ohranimo izročilo o teh nekdanj okoliških krajih, smo se odločili, zapisati in priobčiti to izročilo, kolikor nam bodo pisatelji na razpolago. Zgodovinsko in sodobno se nam namreč problem mestne okolice ne zdi prav nič manj važen kakor problem mesta samega.

France Stelè.

Za jugozahodnimi mejami nerazširjene Ljubljane se je razvilo eno najvažnejših predmestij leta 1935. ustanovljene velike Ljubljane, ki ga poznamo največ pod imenom Vič. Ime Vič je utemeljeno zgodovinsko, ker je naselje Vič najstarejši del tega novega okraja in ker je tudi prejšnja okoliška občina nosila to ime. Vič sam je precej oddaljen od zgodovinske Ljubljane, dobil je pač svoj poseben pomen za razvoj predmestne Ljubljane predvsem zato, ker mimo njega vodi prastara, od antike sem najvažnejša ljubljanska prometna žila, Tržaška cesta, od katere se prav na začetku Viča odcepi za zvezo Ljubljane z bližnjo in daljno dobrovško-polhograjsko okolico glavna prometna zveza, Cesta na Dobrovo. Razumljivo je, da se je pri širjenju zgodovinske Ljubljane v okolico polagoma polnil predvsem presledek ob Tržaški cesti, kjer je nastalo v novjšem času kot nekako dopolnilo zgodovinskega kmečkega Viča novo naselje Glince, ki je Vič približalo Ljubljani. Po šoli in župni cerkvi na meji starejšega Viča in novjših Glince je nastal važen

vozel, ki je zvezal obe ti dve naselbini v višjo celoto, katere pomen v zadnjih desetletjih naglo narašča.

Na severozapadni strani južne železnice, ki je do križišča s Cesto na Dobrovo najostrejša meja Glinške naselbine, in Večno potjo pa je nastala med železnico in Večno potjo prav tako v najnovejši dobi druga, Glincam v marsičem podobna, a večja in po svojih ambicijah zelo živahna naselbina, Rožna dolina, od koder gre težnja po razširitvi na zapadno od nje ležeče Brdo.

Tako nastaja pred našimi očmi in se v novi Ljubljani vedno bolj uveljavlja *viška predmestna skupina*, ki vedno bolj povezuje v celoto Vič, Glince, Rožno dolino in Brdo. Tudi meja napram nekdanji Ljubljani se naglo zabrisuje, prometne vezi z jedrom Ljubljane so danes že vsestransko izkristalizirane, presledki se naglo zazidujejo in se zgodovinska Ljubljana in novo predmestje po neštetih vezeh vedno ožje spajata.

V 12. stoletju so dobili koroški grofje, poznejši vojvodi Sponhajmski mesto Ljubljano z gradom in z obsežno okolico kakor tudi Kostanjevico; v 13. stoletju sta jim pripadla še Kranj in Tržič.

K ljubljanskemu gospodstvu Sponhajmovcev je razen ljubljanskega gradu in utrjenega mesta pripadalo še mnogo gradov od Save do Logatca, od Sore do Turjaka. Sponhajmski grof Ulrik III. je imel že leta 1261. na Viču utrdbo (castrum). Najbrž je to bila vodna utrdba ob Gradaščici, in sicer nekje tam, kjer stoji danes novi gasilski dom ali Poklukarjev dvorec, ki ga ljudstvo še vedno imenuje »grad«. Morda se je imenovala prvotna utrdba pozneje Windischhof (slovenski dvorec), kakor je domneval pok. trnovski župnik Vrhovnik. Sedanji »grad« (lastnik sedlar Iskra) ima v veži vzdano kamnito ploščo z letnico 1669. Plošča je bila vsekakor prenešena iz starejšega gradu, ker sedanje poslopje, sodeč po stavbarskem slogu, ni niti 100 let staro.

Stara imena na viškem ozemlju so vsekakor Vič, Utik in Rožnik. *Uti*k se v obliki Luttich, kar pa je verjetneje Vutik = Utik, pojavi že leta 1178. (nezanesljivi zapis imena se opira na prepis izgubljenega originala v 18. stoletju). V listini iz l. 1312. pa imamo obliko Weytickk. Krajevno ime Vič srečamo v oblikah Weyze in Weycz v listinah leta 1339., 1414. in 1431. Rožnik se v obliki Rosenpach srečuje večkrat v 15. stoletju v listinah iz let 1403., 1414., 1415. (Zacharias der Rosenpacher), in 1431.¹

Valvasor omenja Vič (Weutsch sonst Nauizhe — na Viču) in piše, da je tam dober mlin in lep dvorec, ki je bil takrat last Gainzla. Že leta 1443. je cesar Friderik razsojal v zadevi nekega mlina na Viču.

Naš domači zgodovinar, pokojni profesor Vrhovec, je sodil, da izvira ime Vič od gradu Wittik in se pri tem sklicuje na Tramplerjev atlas, ki navaja Wittik-Wald = Viški gozd. Ljudstvo pa Viškega gozda ni nikoli poznalo, zato je bolj verjetno, da je po gradu Wittik dobil ime gozd, ki se je raztezal, kakor se deloma razteza še od Viča čez Brdo in Vrhovec do gradu Bukaliče² in za gradom po vseh vrhovih do Prevala, t. j. do ceste, ki veže št. Vid z Dobravo in

¹ Za te podatke se zahvaljujem g. unv. prof. M. Kosu.

² Za grad Bokalce (Stroblhof) ima že A. Mell (Entwicklung Krains) ime Bukaliče, t. j. od bukovega gozda.

PROČELJE ŽUPNE CERKVE SV. ANTONA NA VIČU

kjer je kmet Prevalnik. Ta gozd se še danes imenuje Utik, vas pod gozdom proti Ljubljani pa Podutik.

Ime Vič izvira bolj verjetno iz lat. vicium (opidi), t. j. predmestje ali pa iz vicus, t. j. vas. Prav malo je verjetna razlaga za Vič iz besede bič (bičje), t. j. močvirska trava.

K ljubljanskemu gospodstvu Sponhajmovcev so spadali prvotno v bližini tudi sledeči gradovi: Bukaliče, Čeplje (pod Toškim čelom) in Jetrbenk (Hertenberg) blizu Sv. Katarine. Imenovani kmet Prevalnik (Prevolnigh) je bil podložnik graščine Čeplje. O zadnjih dveh gradovih ni skoraj nobenega sledu več.

VIČ IN GLINCE

Prvotna in najstarejša naselbina na tem ozemlju je bil Vič. Prebivalci so bili, kakor po večini še danes, precej trdni kmetje. Nekdaj so kmetovale največ le ženske, moški pa so prevažali razno blago iz Ljubljane v Trst in nazaj. Zaradi tega je bilo blagostanje v kmečkih domovih, toda naselbina se ni dosti širila, ker ponosni kmetje niso prodajali zemlje za stavbišča in sploh niso marali priseljencev v svoj krog. Leta 1783. je imel Vič 43 hiš in 297 prebivalcev, Glince, t. j. naselbina na obeh straneh Tržaške ceste, pa so štejele 17 hiš in 117 prebivalcev, torej skupno 60 hiš in 414 prebivalcev. Obe naselbini sta tudi pozneje le

MLADINSKI DOM NA VIČU

počasi rasli, da sta šteli leta 1868., torej po 85 letih, še vedno samo 82 hiš in 574 prebivalcev. Prirastek je torej znašal le 22 hiš in 160 prebivalcev. Leta 1880. so bile v obeh naselbinah 103 hiše z 944 prebivalci, torej je v 12 letih znašal prirastek 21 hiš in 370 prebivalcev. Leta 1900. so našli v obeh naselbinah 201 hišo in 1738 prebivalcev, torej je v 20 letih priraslo 98 hiš in 794 prebivalcev. Leta 1925. so našli na Viču 966, na Glincah pa 1977 prebivalcev, skupno 2943 prebivalcev. Leta 1931. so našli na Viču 1330, na Glincah pa 2197 prebivalcev, skupno 3527 prebivalcev. V 6 letih je torej znašal prirastek 584 duš. Glavni prirastek je dajala vedno naselbina Glince, ker se je širila proti železnici in proti Gradaščici, pa tudi v Mestni log. Precej se je tudi razmahnila kolonija Bonifacij (zadaj za Slamičevo tovarno). Danes štejeta Vič in Glince nad 4000 prebivalcev, ker se zadnja leta tudi vas Vič močno širi. Posebno bivši Poklukarjev travnik (»Vaščak«) med železnico in Cesto na Brdo bo kmalu ves zazidan.

Na Viču še tudi danes nimajo ceste in ulice imen, temveč imajo hiše še vedno tekoče številke, dočim imata Rožna dolina in Glince ceste z rimskimi številkami. Vseh cest (ulic) je na Glincah 21.

Svoječasno je šel ves promet proti Vrhniku in Trstu kakor tudi proti Dobrovi in Polhovemu gradu skozi vas Vič. Cesta proti Dobrovi je bila izpeljana skozi dvorišče gostilne Robežnik, p. d. Žabar, od tam v hrib čez Vrhovce proti gradu Bukaliče in dalje vedno pod hribovjem na levem bregu Gradaščice. Šele za Stransko vasjo je bil most čez Gradaščico. Istotako je šla cesta na Vrhniko in Trst mimo Robežnikove hiše (med to hišo in Mesesnelovim mlinom), od tam pa v ostrem ovinku čez Gradaščico mimo sedanje kisarne »Vinocet«. Francozi so hoteli nevarni ovinek odpraviti ter so ponujali lastniku vogalne hiše (danes Novak) lepo odkupnino. Ker pa se je kmet branil, so začeli Francozi graditi novo cesto, sedanjo Tržaško cesto. Nasipni material za novo cesto so Francozi kopali za Robežnikovim hlevom, kjer je nastal globok in širok jarek, ki nosi še danes zagonetno ime »Rahatūla«.

Pred kakimi 300 leti je pri veliki povodnji vdrla Gradaščica čez travnike v tako zvani Mali graben ali Stržen. Posledica je bila, da je ostal Vič 3 leta brez vode (gonilne). Končno so Vičani najeli nekega »Ižanca«, katerega ime ni znano; ta je zgradil jez in spravil glavni del Gradaščice v njeno prvotno strugo. Delo je bilo za tiste čase izvršeno naravnost mojstrsko. »Ižanec« je zabil ogromne hrastove pilote, vmes pa je polagal velike kvadre iz polhograjskega dolomita. Šele pred leti (po velikih poplavih) so morali jez prvič popravljati. Ker so torej večino Gradaščice spravili nazaj v njeno staro strugo, je nastala v Strženu široka mrtva struga, da so morali novi most na cesti proti Vrhniku zgraditi v dolžini nad 60 m, od tod ime Dolgi most (gostilna). Za časa Marije Terezije so mrtvo strugo deloma zasuli, živo strugo pa tudi zožili, da meri sedaj most samo še 24 m. To pa je bila baje velika napaka in vzrok poznejših poplav. Vzrok pa je bil pač tudi preozek predor pod železnico.³

Leta 1877. je dne 23. aprila pogorela skoraj vsa vas Vič, t. j. 35 poslopij. Poslopja so bila na pol lesena in večinoma s slamo krita.

NOVA NASELBINA ROŽNA DOLINA

K naglemu razvoju občine Vič po letu 1900. je pripevala poglavitno nova naselbina Rožna dolina, ki se razteza od Večne poti pod Rožnikom do bivše južne železnice. Povod za ustanovitev idilične Rožne doline, ki je lepa delavska kolonija, je bil potres leta 1895. Potres je porušil v Ljubljani večino najstarejših hiš, kjer so imeli delavski sloji poceni stanovanja. Pok. dr. Krek in dr. Žitnik, ki sta imela pravo srce za delavske trpine, sta ustanovila »Slovensko delavsko stavbno društvo«, ki je po potresu začelo svojim članom zidati hišice (najprej v Vodmatu, na Kodelijevem in v Koleziji v Trnovem). Kmalu pa je zmanjkalo blizu Ljubljane cenih stavbišč, zato je društvo kupilo velike travnike med železnico in Večno potjo. Pri tem je društvo mislilo v prvi vrsti na delavstvo bližnje Tobačne tovarne. Travniki pa so bili zamočvirjeni in brez jarkov in odtokov. Seve tudi cest in

³ Gornje podatke je dobil pisec poglavitno iz razgovorov in beležk pokojnega župana Andreja Kneza, ki je kot mnogoletni predsednik Odbora za osuševanje barja prebrskal vse tozadevne vire in si beležil ustna sporočila najstarejših Vičanov.

MEŠČANSKA ŠOLA NA VIČU

poti ni bilo. Prvi si je postavil hišo pokojni Matevž Perne (1898.) pod železniškim nasipom, kjer je bil še kolikor toliko dvignjen svet. Drugod so prvi naseljenci imeli po svojih vrtovih velike skale in po skalah položene deske, da so mogli priti do svojih hiš.

Leta 1903. so si novi kolonisti ustanovili Olepševalni odbor, ki se je leta 1905. preimenoval v Olepševalno društvo. Prvi predsednik je bil že omenjeni Matevž Perne. Z nadčloveško vztrajnostjo in delavnostjo svojih članov je društvo kopalo jarke, polagalo mostičke in gradilo pota in ceste. Člani, ki so bili povečini čez dan v službah v Tobačni tovarni, pri pošti, železnici in drugod, so ponoči opravljali prostovoljno tlako ter pri petrolejskih svetiljkah kopali in vozili samokolnice. Viška občina ni mogla pomagati novi naselbini zaradi pičlih dohodkov, a viški kmetje, ki so vladali pri občini, tudi niso posebno prijazno gledali nove delavske naseljence. Rožnodolci so si torej le z lastnimi žrtvami in napornim delom ustvarili prav lično kolonijo po ameriškem načinu (ravne ceste z rimskimi številkami).

Olepševalno društvo je na iniciativo upokojenega učitelja Srečka Majerja začelo prirejati velike veselice za zbiranje dohodkov. »Rožnodolski sejmi« so privabljali zelo veliko udeležbo iz mesta. Ob 10 letnici Olepševalnega društva (1915.) je bilo v Rožni dolini že 110 hiš in 1683 prebivalcev. Med vojno je društvo počivalo, ker so bili moški skoraj vsi mobilizirani, a leta 1922. se je prebudilo k novemu delovanju.

L. 1930. je Olepševalno društvo praznovalo 25 letnico obstoja. Takrat je bilo v Rožni dolini že 314 hiš in 2159 prebivalcev. Pri ljudskem štetju 1931. je imela Rožna dolina 340 hiš in 3431 prebivalcev, torej je v enem letu priraslo 26 hiš in 1272 duš. Danes šteje Rožna dolina najmanj 400 hiš in nad 4000 prebivalcev.

Rožna dolina ima 21 cest, ki so kakor v Glincah večinoma še vedno označene s prvotnimi rimskimi številkami. Ceste, ki tečejo vzporedno z železnico, imajo številke (II—XX), navpične, t. j. od železnice proti Rožniku, pa I—XXI.

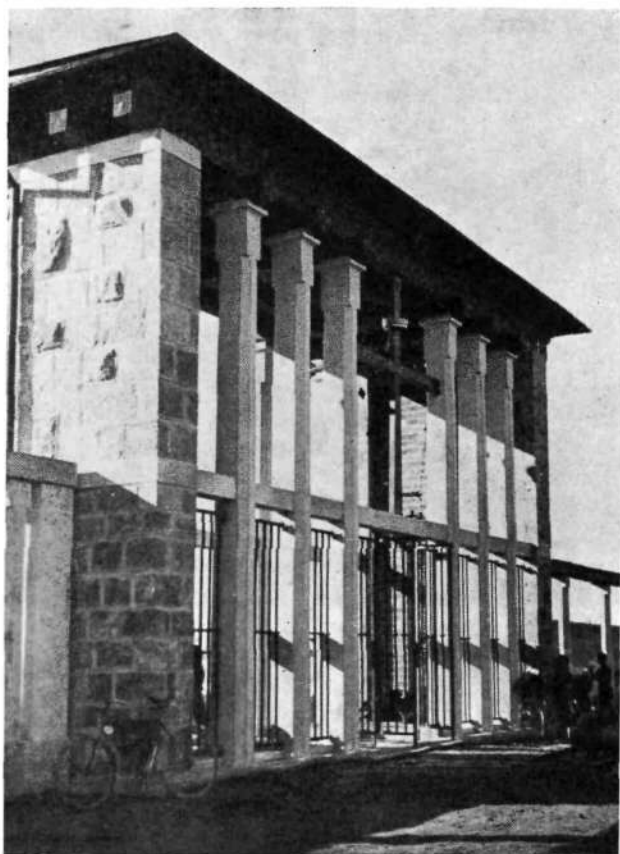
Rožna dolina sega preko Večne poti do vrha Rožnika, torej spadajo k Rožni dolini tudi Strelišče, Rožnik s cerkvijo, Podrožnik (mežnarija) in bivši Kollmanov gradič. Novi gradič je šele 30 let star. Prvotni grad je bil iz srede 18. stoletja in se je imenoval »Rosenbichl« (Rožni grič). Lastniki so se naglo menjavali. Pozneje so imeli grad ljubljanski meščani Seunigi, ki so že leta 1817. kupili grad Bukaliče. Od Seunigovih dedičev je v začetku tekočega stoletja kupil grad ljubljanski gostilničar Fr. Čonžek, ki je imel tam dobro obiskovano gostilno. Od njega ga je kupil ljubljanski trgovec Kollman, ga podrł in sezidal nov gradič, ki je danes last mestne občine ljubljanske.

K Rožni dolini spadate tudi tako zvana Nova vas (danes dejansko stara vas) in nova kolonija Stan in dom na desnem bregu Glinščice. Je pa v bližini še druga kolonija Stan in dom blizu Tobačne tovarne, ki je spadala že prvotno pod mesto in katero so šaljivci zaradi strmih in koničastih streh prekrstili v »špicasto«, a tudi »mavrohovo« kolonijo.

Zanimiva je zgodovina viške ali rožnodolske kolonije Stan in dom. Generalni vikar ljubljanskega kapitlja Jakob pl. Schilling je imel nad Cesto na Brdo obsežno njivo, »Paradižko« imenovano. Na vrhu njiv je še danes mejnik z letnico 1783. Najbrž je segala do tja nova frančiškanska župnija, pod katero je padel leta 1783. Vič, dočim je sosedna naselbina Vrhovce vedno spadala pod župnijo in občino Dobrovo. Imenovano njivo Paradižko je podedovala ljubljanska škofija. Po vojni je škof Jeglič, da se izogne agrarni reformi, podaril njivo Paradižko viški občini. Občina je njivo zamenjala za svet ob Glinšici, kjer je kmalu nato zrastle naselbina Stan in dom kot podaljšek rožnodolske Ceste VI. Brez dvoma bi nudila Paradižka mnogo lepša stavišča s krasnim pogledom na mesto in planine, ki ga ob Glinšici ni, toda odločevalo je, da bi zaenkrat manjkalo vode.

Leta 1903. je bil novi naselbini Rožna dolina dovoljen 1 odbornik v viškem občinskem svetu. Rožnodolci so za ta častni posel izbrali mizarskega mojstra in posestnika Jurija Petrovčiča, ki je bil od začetka najbolj agilen borec za pravice Rožne doline. On je dosegel, da je leta 1906. dobila Rožna dolina 5 odbornikov. Petrovčič je ostal v občinskem odboru nepretrgoma od leta 1903. do 1925., ko je bil izvoljen za viškega župana. Županoval je 10 let, t. j. do 1935., ko je bila občina priključena mestni občini ljubljanski. Župan Petrovčič, ki je umrl letos na novega leta dan, ima izredno velike zasluge za občino Vič, posebno pa še za Rožno dolino. Najprej je izposloval regulacijo Gradašnice in Glinšice (2 ½ milijona din), da so izostale poplave. Leta 1925. je dosegel, da je dobila občina Vič električno razsvetljavo iz mesta. Prej je par let dajala razsvetljavo Vojnovičeva elektrarna, ki pa ni mogla nuditi dovolj toka za naglo se razvijajoče

VHOD NA VIŠKO POKOPALIŠČE

nove naselbine. Leta 1929. je Petrovčič dosegel, da sta naselbini Rožna dolina in Glinca dobili vodovod iz mesta, dočim si Vič še vedno pomaga z domačimi vodnjaki. Leta 1932. je občina Vič pod Petrovčičevim županovanjem izvedla kanalizacijo po Rožni dolini in Glincah. Velikega pomena za napredek viškega kraja je tudi podaljšanje tramvaja do Viča.

KDAJ JE POSTAL VIČ SAMOSTOJNA OBČINA?

Po zabeležkah pokojnega župana Andreja Kneza se je to zgodilo leta 1825. L. 1935. je bila viška občina združena z mestno občino ljubljansko in je obsegala 656 ha in 24 a.

Prvi viški župan je bil Wohlmüt, p. d. Pemc, gostilničar na Glincah. Baje je bil doma iz Češke. Pri hiši je bila še dolgo po njegovi smrti gostilna »pri Pemkah«, kamor je zahajal tudi dr. Prešeren. Sledili so župani: 2. Schrey, oče še živega Jeana Schreya, 3. Boštjan Selan, p. d. Mežnarjev (ker se je priženil k žabarju — danes Robežnik — s Podrožnika, kjer je bila, in je po vknjižbi še danes mežnarija za cerkev na Rožniku); 4. Andrej Knez, p. d. Kovačev, oče 11. župana istega imena. Knez (oče) je bil prvi narodno zavedni župan, ki je l. 1868. sopedpisal oklic za vižmarski slovenski tabor; 5. Ločnikar Tomaž, opekar nar in tovarnar salam na Viču (v njegovi hiši je danes kisarna »Vinocet«); 6. Ločnikar Ernest, sin prejšnjega; 7. Andrej Mesesnel, oče sedanjega mlinarja Edvarda Mesesnela na Viču; 8. Andrej Marinko, p. d. Rutar na Glincah; 9. Fr. Javornik, trgovec na Glincah; 10. Fr. Oblak, kmet na Glincah; 11. Andrej Knez, posestnik in uradnik v Tobačni tovarni

(sin 4. župana); 12. Klemenčič, posestnik in sobni slikar na Glincah; 13. Ivan Gale, bivši tovarnar cementnih izdelkov in posestnik v Rožni dolini; 14. Jurij Petrovčič, posestnik in bivši mizarski delovodja v Rožni dolini. Izmed bivših županov še živita Gale in Klemenčič.

SOLSTVO

Za šolstvo so se začeli Vičani brigati šele proti koncu preteklega stoletja. Prej so hodili viški dečki v tako zvano Reduto pri Sv. Jakobu (danes mestna dekliška osemrazrednica), deklice pa so obiskovale ljudsko šolo pri Uršulinkah. Sicer je bila že leta 1787. ustanovljena v župnišču v Trnovem enorazredna ljudska šola, ki je bila namenjena tudi za viško mladino, toda viški dečki so raje hodili k Sv. Jakobu, od leta 1875. pa v novo II. mestno deško ljudsko šolo na Cojzovem grabnu. Ker pa so se mestne šole branile viških otrok, jih mnogo sploh ni hodilo v šolo, zato je bilo pred vojno na Viču med starejšo generacijo izredno mnogo nepismenih. Šele leta 1896. je bila za Vič ukazana nova 2. razredna ljudska šola. Ker pa ni bilo prostora, so zaenkrat otvorili le I. razred v današnji Tribučevi hiši na Glincah (danes pošta), leta 1897. pa II. razred v Plavčevi hiši na Glincah. Leta 1899. so dogradili novo šolsko poslopje (danes stara šola), kjer je bilo prostora za 4. razrede in za nadučiteljevo stanovanje. Prvi nadučitelj je bil Jos. Marn, oče upokojenega načelnika dr. Rudolfa Marna. Zaradi naraščanja novih naselbin (Rožna dolina) so morali šolo naglo razširjati, da je po 10 letih v šolskem letu 1909./10. imela že 6. razredov in 4. paralele. Nadštevne razrede so morali potakniti po privatnih hišah (pri Plavcu, Malavašiču in Vojnoviču).

Leta 1911. so dogradili blizu stare šole veliko in moderno poslopje s 14 učilnicami in potrebnimi pritliklinami. Nova šola je dobila v pritličju tudi prostorno telovadnico. V staro šolo se je preselil občinski urad, pozneje še pošta. Leta 1919. je postala viška šola osemrazrednica. Leta 1929. je bila viška ljudska šola preurejena po novem šolskem zakonu v višjo in nižjo. Upravitelj je Ivan Michler. Danes postaja tudi nova šola pretesna. Mestna občina ima že v načrtu zgradbo 2. novih šol za bivšo občino Vič, v prvi vrsti v Rožni dolini.

Leta 1919. je dobil Vič tudi meščansko šolo. Za to šolo je lansko jesen zgradila mestna občina krasno, povsem moderno poslopje, ki je veljalo z opremo vred blizu 5 milijonov din. Ravnatelj meščanske šole je od njene ustanovitve A. Fakin.

BORBA ZA SAMOSTOJNO ŽUPNIJO NA VIČU

Prebivalci Viča in Glinca so opetovano prosili pri ljubljanski kresiji za samostojno župnijo, ali pa da se jim dovoli vsaj samostojna kaplanija pri podružnici sv. Simona in Juda na viškem pokopališču. Prošnje pa so bile vedno odbite. Ker so leta 1787. dodelili kraja Kozarje in Podsmreko (Šmartno) novi župniji Dobrovi (ustanovljena l. 1723.), so prebivalci obeh krajev ugovarjali, češ da hočejo imeti novo župnijo skupno z Vičani. Šele leta 1899. so Vičani dosegli, da so imeli ob nedeljah in praznikih mašo pri svoji podružnici na pokopališču.

Prvotno je spadal Vič pod šentpetersko župnijo, ki je bila med najstarejšimi župnijami v Sloveniji ter

POGLED NA ROŽNO DOLINO IN OKOLICO Z ROŽNIKA

je poleg mesta Ljubljane obsegala vso »ljubljsko gospodstvo« (od Save in Sore do Logatca in Turjaka). Ko je leta 1783. ukazal cesar Jožef II. ustanovitev 3 novih župnij v Ljubljani, t. j. frančiškanske, šentjakobske in trnovske, je bil Vič prideljen frančiškanski župniji. Takrat je bilo na Viču 43 hiš in 297 prebivalcev, na Glincah pa 17 hiš in 117 prebivalcev, torej skupno 60 hiš in 414 prebivalcev.

Samostojna župnija na Viču je bila ustanovljena šele leta 1908. in so o. frančiškani zgradili do leta 1909. imponantno cerkev sv. Antona Padovanskega s samostanskim poslopjem vred nasproti stari šoli. Stavbišče je dal na razpolago z zamenjavo za postavitev nove hiše in gospodarskega poslopja posestnik Peklaj, p. d. Kmet. Nova župnija obsega razen vse bivše občine Vič tudi naselje Brdo, ki je prej spadalo pod občino Zgornja Šiška. Cerkev na Rožniku je ostala pod mestno frančiškansko župnijo. Ob ustanovitvi je štela župnija 4000 prebivalcev, po 24 letih (l. 1932.) pa že blizu 8000, danes pa ima brezdvomno že najmanj 9000 prebivalcev. Istočasno, ko je bila dograjena na Viču nova župna cerkev, so si Rožnodolci postavili prostorno kapelo, kjer se po potrebi tudi mašuje. To so storili Rožnodolci zato, ker niso prodrli s svojo zahtevo, naj bi župna cerkev stala v Rožni dolini. Prvi župnik na Viču je bil pokojni o. Avguštin Čampa, drugi, ki jo tudi danes še opravlja, pa o. Teodor Tavčar. V načrtu je ustanovitev lastne župnije za Rožno dolino in je stavbišče za novo cerkev v regulacijskem programu mestne občine že predvideno.

Viško pokopališče (okrog podružnične cerkve sv. Simona in Juda) so morali že 4 krat razširiti. Pri zadnjem povečanju je dobilo pokopališče monumentalen vhod, združen s spomenikom v vojni padlim Vičanom, ki ga je zgradil po Plečnikovem načrtu rožnodolski konc. zidarski mojster Vinko Borec.

Za starost naselbine Vič priča tudi podružnična cerkev na pokopališču, katere gotski presbiterij kaže na 15. stoletje.

DRUŠTVENO ŽIVLJENJE

V čitalniški dobi so si tudi Vičani ustanovili svojo čitalnico s pevskim zborom. *Gasilno društvo* so si ustanovili leta 1872. Leta 1932. so zgradili novi gasilski dom, ki je med najlepšimi v Sloveniji. Novi gasilski dom je ob Gradaščici blizu Mesesnelovega mli-

na. Na Brdu imajo lastno gasilsko društvo z gasilskim domom. Društvo *Sokol* je bilo ustanovljeno že l. 1904. (po II. vsesokolskem zletu) kot Rožnodolski Sokol. Glavni ustanovitelj je bil A. Thaler, starosta pa zidarski mojster Gregor Stanovnik, ki je zgradil večino hiš v Rožni dolini. Rožnodolski Sokol pa je kmalu zaspal. Leta 1909. se je ustanovil Sokol Vič. Prvi starosta je bil Jos. Tribuč. Danes načeluje viškemu Sokolu Pavle Borštnik. Leta 1919. so začeli zidati velik sokolski dom, ki je bil dograjen leta 1920., slovesno odprt pa leta 1921. Sokolski dom je zbirališče vsega sokolskega naklonjenega občinstva, ki ima tam telovadne in družabne prireditve (gledališki oder, knjižnico i. dr.). K Sokolskemu domu spada še posebna hiša z gostilno (prej gostilna »pri pošti«). Lepo in prostorno letno telovadišče pa je mestna občina porabila za stavbišče nove meščanske šole. Sedaj se mora viški Sokol za javne telovadne nastope zatekati v mesto k bratskim društvom.

Takoj po ustanovitvi župnije Vič je prvi župnik o. Avguštin Čampa ustanovil za revne otroke *Mladinsko zavetišče*. Leta 1932. je sedanji župnik o. Teodor Tavčar dosegel, da je Vincencijeva konferenca zgradila *Mladinski dom*, veliko moderno poslopje s 15 sobami in z vsemi potrebnimi pritliklinami. Zavod vodijo usmiljene sestre. L. 1932. je bilo v dobi najhujše krize v zavodu in popolni oskrbi 35 otrok, v dnevni oskrbi pa 55 otrok. Iz podporne akcije za brezposelne je dobivalo v zavetišču 32 otrok kosilo, podpore pa 20 brezposelnih družin. Vseh podpirancev je bilo nad 200. V letu 1937. je bilo vseh podpirancev 143, dokaz, da je kriza popustila.

Leta 1903. se je ustanovilo »*Katoliško slovensko izobraževalno društvo Vič-Glinca*«, ki se je leta 1922. preosnovalo v »*Katoliško slovensko prosvetno društvo Vič*«, ki ima lep dom, v katerem je tudi kino. Bivše katoliško telovadno društvo »*Orel*« se je prekrstilo v *Fantovski odsek*. V župnišču posluje »*Ljudska hranilnica in posojilnica*«.

INDUSTRIJA

Od pamtiveka je bila na Viču glavna *opekarska industrija*, ker je v izobilju prvovrstne sive ilovice. Prva opekarna je bila v Logeh (Mestni log), ki jo je zgradil neki Püchler. Pozneje so imeli tam opekarne: Kosler, Ločnikar, Malič, Treo, Herzmann, Knez, Dečman, Kranjska stavbna družba i. dr. Tudi v Rožni dolini sta bili 2 opekarni (tik pod Večno potjo, kjer je ribnik, na nasprotni strani okrajne ceste pa velika globel, ki jo polagoma zasipavajo).

Danes so 4 opekarni: ena v Logu, ena na Viču in dve na Brdu. Po eno opekarno na Viču in na Brdu imajo Združene opekarni, druga na Brdu pa je d. d. Opeka.

Nadaljnje tovarne so: Golob & Ko. (za globin in druga čistila), Pekatete (za testenine), Vojnovič (tovarna za kisik in izdelavo vijakov), Slamičeva (prvotno Andrettova, pozneje Klemenčeva) tovarna mesnih konzerv in prekajevalnica; »*Vinocet*« (tovarna kisa); Rudolf Zaloker (tovarna kvasa in dioslada), Kovačič (tovarna za peči in štedilnike), žika (pražarna za kavine surogate). Zadnji dve tovarni sta v Rožni dolini. Nekdanja Milarna in svečarna pa je prenehala z obratom.